13

DISSERTATIO INAVGVRALIS MEDICA

DE
POTVLENTIS,

QVAM
AVCTORITATE
INCLYTI ORDINIS MEDICI
IN PERANTIQVA HIERANA
PRO
GRADV DOCTORIS
SVMMISQVE IN ARTE SALVTARI PRIVILEGIIS
ATQVE IMMVNITATIBVS
RITE ET SOLENNITER ADIPISCENDIS
DEFENDET

AVCTOR
PHILIPPVS ANTONIVS
SCHNORBVSCH
HIBSTADIO-EICHSFELDIACVS.

IN AVDITORIO MAJORI COLLEGII MAJORIS
HORIS CONSVETIS
DIE XI. APRILIS, MDCCL.

ERFORDIÆ
TYPIS JOANNIS CHRISTOPHORI HERINGII
ACAD. TYPOGR.

PROOEMIVM.

Ex præſumta opinione, ut ægrotis remedia afferat tantum Medici exigere officium, nonnulli arbitrantur. Principiis obſtandum eſſe, quia ſero ſæpe medicina paretur, veteres haud inconcinne judicarunt. Hinc rationibus recte ſubductis, ſummam facio, Medicorum officio recte fungi

a nemi-

neminem, niſi qui regulas diæteticas in ſuccum & ſanguinem converterit, aliisque curæ ſuæ creditis, bene inculcarit. De diſſertationis inauguralis materia cogitanti, hæc mentem ſubiit veritas. Habes itaque, Benevole Lector, cur ex fonte diætetico, quam pertractavi, materiam hauſerim. Id reſtat, ut campo veritatum diæteticarum late patente, cur de potulentis ſcripſerim, indicem. Solidum atque fluidum duo ſunt præcipua vitalium humorum elementa. Tres partes ad minimum liquidi ad ſolidi unam referendas ſanguis continet humanus. Sine humido nulla nutritio, nulla liquidorum progreſſio, generatio, ſecretio, excretio, ne-

que

que ulla fluiditas aut ſolidorum unio vel mixtio animalis fieri poteſt. Sanguis conveniente fluiditate deſtitutus per minima vaſcula ferri neſcit. Hinc cogimus, liquido ad vitam mortaiium neminem carere poſſe. Id circo de uſitatiorum potulentorum natura, uſu atque abuſu tractationem ſiſtere, operæ pretium duxi. Hic labor ut maximi Numinis gloriæ, & proximi rebus ac commodis inſerviat, tota cupio cogitatione.

TRACTATIONIS SYNOPSIS.

§. I. Fluidorum ac liquidorum definitiones atque primaria attributa enarrantur. §. II. Aquæ deſcriptionem & partes conſtitutivas, §. III. ejus attributa, §. IV. illius diviſionem ſiſtunt. §. V. De aquis bonæ notæ, §. VI. de inſalubribus, §. VII. de aquarum ſcrutinio agit. §. VIII. Illarum correctionem docet. §. IX. Uſum indicat. §. X. Noxam prodit. §. XI. De aquis mineralibus in genere exponit. §. XII. Earum originem explicat. §. XIII. Partem illarum ſpirituoſam. §. XIV. ſalinam, §. XV. Vitriolicam, §. XVI. terream indicant. §. XVII. Aquarum mineralium effectum, §. XVIII. earum uſum, §. XIX. cautelas ſub uſu obſervandas oſtendunt. §. XX. Ægrotis de earum noxa proſpicit. §. XXI. Definitionem & partes vini conſtitutivas, §. XXII. boni ſigna, §. XXIII. vilia & adulterata, §. XXIV. varia vini genera, §. XXV. loca vinum generoſum proferentia, §. XXVI. Vini uſum, §. XXVII. ejus abuſum enumerant. §. XXVIII. Quid ſit Cyder, §. XXIX. ſpiritus vini, §. XXX. acetum, patefaciunt. §. XXXI. Cereviſiæ definitio & partes, §. XXXII. cautelæ in ejus coctione obſervandæ, §. XXXIII. cereviſiæ bona §. XXXIV. mala indoles, §. XXXV. diverſa ejus genera occurrunt. §. XXXVI. De cereviſiis aromatiſatis, §. XXXVII. de cereviſiæ uſu tradit. §. XXXVIII. de mulſo, §. XXXIX. de chocolada. §. XL. de hujus præparatione, §. XLI. de uſu & abuſu agit. §. XLII. Caffeæ definitio & partes, §. XLIII. locus, ubi creſcit, §. XLIV. ſigna bonitatis, §. XLV. ejus præparatio, §. XLVI. adulteratio, §. XLVII. uſus & abuſus in medium proferuntur. §. XLVIII. Theæ definitionem & ingredientia, §. XLIX. ejus collectionem ac præparationem, §. L. diverſas ſpecies, §. LI. bonitatis ſigna, §. LII. adulterationem, §. LIII. uſum enumerant. §. LIV. De thea ſuccidanea agit & §. LV. totam tractationem claudit.

§. I.

Fluidum eſt particularum minimarum ſigillatim inſenſibilium, tam leviter inter ſe cohærentium, ut quantitatis ad maximum piſo æqualis pondus cohæſione partium inter ſe majus ſit, congeries. Fluida majore copia collecta ſuperficiem horizontalem ultrò admittentia liquida audiunt. Illa liquida quæ homines, vel alia animalia ad levandam ſitim ore haurire ſolent, potulenta dicuntur. Quoniam attributa fluidorum accuratè noſſe, cognitionem potulentorum eorumque effectuum multum juvat: illorum mentionem hic facere, non ſupervacaneum duco. Fluidorum liquiditas eſt gravitatis eorundem ab alia vi non impeditæ effectus. In duobus canalibus inter ſe connexis fluida gravia liquida & homogenea altitudine gaudent æquali perpendiculari. Si vero ſunt hæterogenea, eorum altitudinibus reciproce ut gravitates reciproce exiſtentibus, demum in æquilibrio erunt. Quælibet ad abjacentibus tantum premitur ſurſum liquidi

Fluidorum definitio ac primaria attributa.

 columna,

columna, quantum gravitate ſua tendit deorſum. Fluida ab incumbente fluido preſſa verſus omnes plagas premendo agunt, & verſus in eodem plano horizontali ſitas æqualiter. Minori quantitate fluidi â majori ablata, vi gravitati partis ſublatæ æquali pars ejus columnæ inferior aſcendet. Corpus ſolidum in liquidum ſpecifice gravius vel levius immerſum in hoc majorem, in iſto vero minorem ponderis ſui partem apparenter amittet. Ad fluidorum indolem perſpiciendam multum quoque facit mixtionis cognitio, quæ talis partium minimarum diverſorum corporum coordinatio, qua quævis unius corporis particula aliam alterius attingit. Diverſæ fluidum conſtituentes particulæ tam per ſe ad continuum motum inclinant, quam etiam ab aëre, igne aliisque cauſis externis juvantur. Si fluida gravitate ſpecifica quidem ſunt diverſa, ſed vel ambo particulis æqualibus, vel ſpecifice levius inſufficienter minoribus gaudent, difficilior eorum eſt mixtio. Promptiſſima contra mixtio obſervatur, quando fluidi ſpecifice levioris particulæ interſtitiis fluidi ſpecifice gravioris æquales vel minores ſunt. Attamen imperfecte quævis fluida, impetu a gravitate ſpecifica majori infuſi, vel ab ejus deſcenſu vel a vaſis concuſſione accedente, cito miſceri queunt, licet hac ratione facta mixtio durabilis non ſit. Mixtionem vero perfectam diuque durantem in iis deprehendimus, ubi particulæ ratione gravitatis ſpecificæ atque magnitudinis ſunt, vel quam proxime æquales. Perfecta mixtione quædam fluidi producitur alteratio. Particulæ ſenſibiles interſtitiis fluidorum inhærentes,

ſpe-

ſpecifice leviora elaſtica, a fluido compreſſa, penetratione fluidi accedentis cito contingente; magno numero aſcendunt, & remota preſſione, ſeſe expandunt, fluidum, in quo hærent, verſus ſuperiora pellunt, ſicque efficiunt ebullitionem, quæ cum calore facta efferveſcentia; tarde turgeſcendo contingens, fermentatio audit. Particulæ interſtitiis fluidorum inhærentes minus elaſticæ in utriusque fluidi miſcendi interſtitiis ſe unientes, majus occupando ſpatium, æquilibrium columnarum fluidi mutant & vel ſpecifice leviores aſcendunt, vel graviores fundum petunt, quem exitum præcipitationem vocant. Cum hactenus dictis ſi adhæſionis leges conferuntur, uſui fluidorum in corpore humano non poteſt non lumen affundi. Conſtat enim ex principiis Phiſicis, unum idemque fluidum corporibus ſolidis ſpecifice gravioribus diverſæ denſitatis, diverſa adhærere vi; ita quidem, ut quo magis gravitas fluidi ſpecifice levioris ad ſpecificam ſolidi gravitatem accedat, eo major ſit adhæſio. Vaſorum figura, ſitus, impulſus fluidorum ſecretionem etiam multum juvant. Hæc omnia fuſius pertractari poſſent, niſi ſcopus ad ſpecialem uſitatiorum potulentorum luſtrationem nos avocaret.

§. II.

Aqua deſcriptio & part. conſtit.

Aqua eſt corpus liquidum, pellucidum, inſipidum, inter aërem atque terram ſitu medium, in quo ſolida, niſi admodum poroſa, ſubſident, & quod in aëre libero cadens in guttulas ſeſe reſolvit. Partes ejus conſtitutivæ ſubſtantia ſpirituoſa volatilis, humidum, ſolidum, quod eſt ordinaria vel ad ſalis indolem accedens terra.

§. III.

Aquæ attributa. Aqua eſt corpus fluidum, aëre ſpecifice gravius, terra levius, particulis gaudet ſphæricis vel ſphæroidicis, quæ fortius cohærent aëre. Ex loco altiori in profundiorem ſemper movetur, niſi id impediant ſolida. Terreſtria humectat, exceptis pinguibus & valde poroſis. Terreſtria non nimis ſolida reſolvit. Sitim levat.

§. IV.

Aquarum diviſio. Aquæ ordinariæ in frigidas dividuntur & calidas, illæ iterum in dulces diſtinguuntur atque Salinas e. g. marinam, acidulas, ut Selteranæ. Has thermas vocant, quo pertinent Carolinæ, Pyrmontanæ, &c. de quibus aliisque paſſim mentio ſuo loco fiet. A loco, unde deſumuntur aquæ, varia nomina accipere ſolent v. c. pluvialis, fontanæ, fluvialis &c. quæ ratione originis inter ſe habent cognationem; fontes enim atque flumina ex pluviæ, nebulæ, nubium, nivis, roris ac pruinæ collectione oriuntur; nam ex montibus aliisque locis elevatis deſcendens humiditas, objecto lapidum vel argillæ impenetrabili ſtrato, a latere in loco humiliori prorumpunt. Qui in cacuminibus montium exiſtunt fontes, vaporibus ac nubibus gelu condenſatis originem debent. Cum aquis medicatis nobis jam res non eſt, quoniam ad potulenta ordinaria minus referuntur.

§. V.

De bonæ notæ aquis. Aquæ ad ordinarium uſum ſalubres ſunt, quæ particularum ſpirituoſarum ſeu ætherearum magnam in ſinu fovent quantitatem, adeoque leviſſimæ inveniuntur; limpidæ, inodoræ, inſulſæ; cum ſapone ſe facile unientes; legumina optime coquentes; quæ difficul-

ficulter putrefactionem vel congelationem admittunt; in quibus ſapidi piſces hoſpitantur; quarum ope metalla calcinata facile edulcorantur; curſu excitatæ, imprimis ubi ſuper terram vehuntur ſiliceam, ſabuloſam, lapidoſam, qua percolantur. Aqua pluvialis cumprimis Euro vel Auſtro advecta, quoniam eſt quaſi deſtillata, ſubtilior fontanis & fluviatilibus eſt atque levior, præcipue ſi ruri & in locis editioribus ſub libero jove colligitur, ac poſtea, ſedimento depoſito, in figulinis vel vitreis vaſis frigidiori loco aſſervatur. Ad pluvialem proxime accedit fontana imprimis montana, & hac inferior eſt fluvialis.

§. VI.

De aquis inſalubribus.

Aquæ inſalubres jure dicuntur qui particulis ſpirituoſis egent, graves, turbidæ, ad putredinem pronæ, odore atque ſapore haud conveniente imprægnatæ ſunt, & quæ particulis heterogeneis, noxam corpori animali inferentibus, ſcatent. Ex puteo (Ciſterna) aquæ graves, ac inſalubres eſſe ſolent, nec non ex nive & glacie; gelu enim aquæ elaſticitas perit, æther avolat, & particularum textura immutatur. Graviores ſunt ex lacu, graviſſimæ ex palude, hæ ſtagnant, ſoliſque calori expoſitæ levioribus particulis abeuntibus, facile putreſcunt, complura generant inſecta & multum terræ pinguis ac viſcidæ in ſe recipiunt; unde fœtor. Aquæ in metallorum fodinis vel locis lapidibus calcareis turgentibus repertæ inſalubribus merito annumerantur, imo omnes aquæ minus diureticæ & ventrem obſtruentes.

§. VII.

De aquarum ſcrutinio.

Aquarum levitatem ac puritatem cylindro ſtatico inveſtigare licet. Vel canali graviori liquido, colore v. g. croco imbuto, repleto in levius liquidum immerſo, gravius enim prorumpit & levius ejus occupat locum. Aquæ calcareæ vel ſalinæ inſtillato oleo tartari per deliquium vel ſolutione ſacchari ſaturni, vel lunæ in aqua forti lacteum induunt colorem. Vitriolo vel terra martiali impraegnatæ, additis gallis pulveriſatis, nigreſcunt vel purpureo tinguntur colore. Aquæ alcalina indole præditæ cum acidis efferveſcunt, & Syrupo violarum impraegnatæ v ideſcunt. Sub antlia pnevmatica aqua levis valde ebullit; Igni autem impoſita facili negotio evaporat.

§. VIII.

De aquarum correctione.

Si aqua impurior & inſalubrior, ante omnia quanam heterogenea parte abundet, eſt diſpiciendum. Aquæ calcareæ, nitroſæ optime corriguntur leniori coctione, deſtillatione vel variarum rerum e. g. vini, aceti vel ſucci acidi admixtione, acida enim, ſi aquæ ſunt tophaceæ, paludoſæ, præcipitant; vel panis toſti, argillæ toſtæ, aut Cornu cervi uſti additione, quando ſcilicet aquæ ſulphureæ, terreis particulis involvuntur.

§. IX.

Utilitas aquæ diætetica & therapevtica.

Si potus ad levandam ſitim, ſiccitatem, craſſitiem & acrimoniam corrigendas tantum requiritur; aqua frigida, leviſſima & pura homini robuſto optimus eſt & antiquiſſimus potus, quia præcipuam humorum vitalium partem conſtituit. Quo purior; quo ſubtilior, quo levior, eo magis ſanitati inſervit; non autem partibus

tibus heterogeneis referta. Aqua pura omnibus cereviſiis & arte paratis liquoribus, particulis heterogeneis & ſolidis imprægnatis, ſalubritate multum antecellit. Ad fluiditatem humoribus conciliandam & ſuccum utilem ex cibis extrahendum, ad reſerandas obſtructiones, viſcoſitates diſſolvendas, & excrementitias ſalinas ſordes ex corpore proſcribendas multum confert; ſuccum nutritium partium poris intime inſinuat, & eo plura ſolida recipere poteſt, quo levior deprehenditur. Aquæ puriſſimæ ſive frigidæ ſive calidæ potæ, digeſtione transacta, mane ſurgentibus vel veſperi cubitum euntibus ad modum conducunt; etenim cruditates a digeſtione in ventriculo & inteſtinis relictas corrigunt, tunicæ villoſæ oſcula abſtergunt, aperiunt, bilioſam pituitam ac ſalia excrementitia diluunt, ſanguinis circulum adjuvant & omnes corporis noſtri excretiones. Hinc experientia conſtat, aquæ potatores ſaniores, edaciores & longæviores eſſe iis, quibus cereviſia vel vinum in quotidiano uſu. Herodotus cauſſam longævitatis Aethiopum in aquæ potu ponere videtur, quam adeo levem bibere dicuntur, ut in ea ligna fundum petant. Si aqua frigida contenti eſſent ſani juvenes, acutis morbis vix unquam corriperentur. Quoties ſiccitas in morbis culpæ eſt proxima, vel bilis, aut acidum abundat, aqua parco hauſtu ſæpe ingeſta eſt optimum medicamentum, & ſtultum eſſet talibus ægrotis eam denegare. Hinc aqua a Græcis & Romanis pro panacea habita, conf. Illuſtr. HOFFMANNI Diſſ. *de aqua medicina univerſali.* Ab aqua potulentorum calidorum e. g. theæ & caffeæ optimus pendet effectus. CELSVS

l. 1. c. 5. eam in morbis capitis laudat. AVICENNA *l. 1. S. 2. c. 16.* hauſtum frigidæ mane ſumendæ contra flatulentiam, ob cauſſas jam allatas, commendat. Aqua in inflammationibus, ſcabie, lepra, arthritide, podagra, epilepſia, viſcerum obſtructione, ſanguinis ebullitione, menſibus obſtructis, tranſpiratione promovenda, in febribus optime ſe gerit, id quod ex horum morborum indole facili negotio concipi poteſt.

§. X.

De aquarum noxa. In morbis chronicis ubi partium ſolidarum tonus inſigniter debilitatur, calor naturalis deeſt, corpus ſero abundat, &c. e. g. in hectica, levcophlegmatia, hydrope, nec non in diarhœis, dyſenteria aquæ potus non eſt expetendus.

§. XI.

De aquis mineral. ſeu thermis & acidulis. Præter aquas ordinarias, inveniuntur etiam ſic dicti fontes ſalubres, quibus non indigitamus ſalinas, aquas particulis lapideis, metallicis, aluminoſis, vitriolicis impprægnatas, ſed aquas minerales, thermas atque acidulas, quæ ratione partium e. g. ſalino alcalinarum inter ſe convenire ſolent, quarum uberior infra ſubminiſtrabitur tractatio. Interim tamen non omnes fontes ſalubres aquarum mineralium numero comprehenduntur e. g. das Pfeffer-Bad prope Curiam in Griſonum terra, notabili acido ſpiritu, & ſale carens, aqua tantum calida, levis, atque diuretica eſt, quam in arthritide, calculo, ſcorbuto & infarctu viſcerum laudant. Hujus generis etiam ſunt das Schlangen-Bad, prope Schwalbacum, aquæ S. Joannis prope Luccam, aquæ Piſanæ, Tettutianæ, Nocerianæ, Sienanæ in Italia.

§. XII.

§. XII.

Ab igne ſubterraneo thermæ calefiunt, ſulphure enim cum aliis rebus mineralibus e. g. Marte, bitumine per motum inteſtinum calorem concipiente, & cavernis ſubterraneis incluſo aëre accedente, ignis oritur. Hoc videre eſt in pyritis & marchaſitis, ignem in aëre humido proferentibus. Cataractis inprimis ſubterraneis ejusmodi aer incluſus originem debet. Ut autem thermæ adeoque etiam ignis ſubterraneus perdurent, ab incredibili pyritarum, lithanthracum &c. copia pendet, quemadmodum ex thermis Carolinis non eſt obſcurum, ubi jam duo ſecula & quod excurrit ſulphur, vitriolum & alumen pararunt; imo eadem Buzzouli in Italia prope Veſuvium per multorum ſeculorum decurſum elaborarunt. Huc accedit, calorem ſubterraneum in aërem liberum non poſſe avolare, ſed perpetuo circulari. Illuſtrationis cauſſa cito montem lithanthracum prope Cygneam in Miſnia, qui tempore belli triginta annos durantis, imo longe ante illud ignem conceperat, & licet hanc ob cauſſam antra ejus obthurata fuerint, nihilominus tamen periculo nuper facto, adhuc dum ardet. In thermis Carolinis adjacentibus terris, tractus calefacti, in quibus nix perſiſtere nequit, imo ardentes reperiuntur, conf. R. P. BOGISLAVS BALBINVS S. J. *in hiſtoria regni Bohemiæ c. 32. p. 81.* A pyritis ac marcaſitis calefactis aſcendens vapor (Schwaden) penetrans atque elaſticus in aqua concentratur. In valle Kitzingenſi fons ibi celebris omnem amiſerat vim ſalutarem, cum in latomiis vicinis cavernam aperuiſſent lapicidæ, ex qua ſulphureus proruperat vapor,

De origine aquarum mineralium.

ea vero iterum obthurata, amiſſam recuperavit dignitatem. Sulphureus hic vapor, ad ſulphurum naturaralium omnium indolem, non eſt fœtidus; ſulphur vero ordinarium fœtore corrumpitur ab igne, ligno vel carbonibus alto. Alcali fixum aquarum mineralium, volatili terram penetrante, vel cum ea, in aqua jam contenta, connubium ineunte, prodit. Duplex autem in aquis mineralibus ſal alcali reperitur, nimirum volatile & fixum, illud in aërem liberum abire ſolet, hoc ignis vim ferre poteſt. Si ſpiritus acidus in aquis mineralibus etiam contentus ochram martialem aquæ ex luto mixtam attingit, vitriolum levius cohærens ortum ſumit, ſpiritu enim valde volatili & pauca martis quantitate præſente, ab aëre & calore vitriolum illud facile iterum reſolvitur.

§. XIII.

De partibus aquarum miner. conſtitutivis & quidem primo de ſpiritu acido.

In aquis mineralibus neque vitriolum fixum neque ſulphur detegitur. Thermæ tamen Aquisgranenſes ſulphur & fons Wisbadenſis ſal commune ut heterogeneum quid fovent; nam ſi illarum reſiduum prunis injicitur, odorem ſpargit ſulphureum, & flamma prorumpit, atque cum ſale tartari mixtum hepar ſulphuris efficit. Continent autem aquæ minerales primo ſpiritum acidum volatilem valde ſubtilem, nam multas bullulas emittunt. Lagena his aquis paulo ultra dimidium repleta, digito obthurata & concuſſa, poſt digiti ablationem vaporem emittit. Vitra obthurata aqua inprimis Egrana repleta, ignis calori expoſita disrumpuntur. Spiritum hunc etiam odor prodit atque

ſapor

ſapor penetrantis ſubſtantiæ ſubacidæ, caput gravantis. Idem elucet, vino acido ejusmodi aquis admixto, acidum enim vini ſali alcali adhæret & ſpiritus volatilis liberatus multas bullulas protrudendo abit. Hic ſpiritus aquarum mineralium tam acidularum quam thermarum optimum eſt ingrediens, quod TABERNÆMONTANVS in ſeinem Waſſer-Schatz *p. 18.* jam agnovit, quia corpus noſtrum calefacit, & excretiones promonet omnes. Aquæ hæ libero aëri expoſitæ levitatem ſuam ad duos cylindri ſtatici gradus amittunt, cum gallarum pulvere non nigreſcunt, cum ſpiritu vitrioli non efferveſcunt, a ſyrupo violarum viridem haud induunt colorem, fragrantia, pelluciditas & penetrans pereunt ſapor, excretu tunc æquæ ſunt difficiles, hypochondria inflantes, in earum ſuperficie cuticula denique apparet verſicolor, nec non martiale & calcareum ſedimentum fundum petit. Quæ omnia in aquis mineralibus adhuc integris aliter ſe habent. Quoniam calore ſpiritus hic facile amittitur, ab his aquis transportandis aër, imprimis calidus, arcendus eſt, & illarum vectio optime noctu peragitur. Eandem ob cauſam primo mane hæ aquæ, & quidem apud ipſum fontem cum majori emolumento bibuntur. Hæc enarrata experimenta cum aquis Pyrmontanis, Egranis, Wildungenſibus, Schwalbacenſibus, fontibus Elſter & Buchſäuerling dictis, inſtituta fuerunt. Spiritus hic putredinem ab aquis mineralibus arcet, quando vero ex parte avolavit & ex parte cum ſale alcalino, repudiato Marte, arctius connubium iniit, aqua ſaporem acidum amittit, amaricans evadit & multum ſalis medii in fun-

do reperitur; inde tamen, ejusmodi aquas eſſe corruptas, nondum fluit, ſed fortiorem effectum exhibent laxantem. Propter ſpiritum hunc acidum portio ſuperior in vitris aliisque vaſis inferiori præſtat; eo ſemel amiſſo, aquæ hæ nil niſi fontanæ ſimplicis cum alcali imbutæ effectum præſtant. Ab eo pendet, ut aquæ minerales arte parari non poſſint. DV CLOS ſuper aquis Galliæ *p. 93.* ſe deſtillatione aquarum Mionenſium in provincia Alvernia nonnullas accepiſſe guttulas, affirmat, quæ aquæ a Torna ſolis cæruleæ, rubrum colorem induxiſſent.

§. XIV.

De ſale fontium alcalino.

Thermæ & acidulæ etiam ſal alcalinum in ſinu fovent, quod aquæ evaporatione accipere licet, attamen in æquali quantitate ſale hoc non gaudent; ut vero eo magis ejus eluceat proportio, ſedimentum aqua iterum dilutum colandum & reiterata evaporatione eſt tractandum. Aquarum Pyrmontanarum unciæ octo pulveris griſei cum acidis efferveſcentis & cum ſpiritu vitrioli Tartarum vitriolatum conſtituentis dant grana octo. Aqua Selterna prope Friedbergam cum ſpiritibus acidis efferveſcit, ſyrupo violarum viridem dat colorem, & ex hujus aquæ unciis octo puri albi ſalis alcali grana viginti quatuor parantur. Hoc ſal alcali etiam reperitur in fontibus Schwalbacenſi, Spaënſi, Wildungenſi, Gebersweilenſi & Gribsbachenſi in Alſatia, Landſteinenſi in Palatinatu, dem Prudel-Brunnen, prope Andernacum, dem Wildbad, dem Ueberlinger, prope Geislingam, Gœppingenſi & Treinachenſi prope Calvam in ducatu Würtenbergenſi, dem Elſter-Säuer-

ling,

ſing, prope Adorſium in Voigtlandia, dem Buch-Säuerling, in vicinia thermarum Carolinarum, qui addita una vel altera ſpiritus vitrioli guttula ſapore ac virtute aquis carolinis æqualis reddi poteſt. In Suecorum Weſtmanlandia etiam acidulæ ſale medio imbutæ ſunt, quod neque cum acidis neque cum alcalinis effervet, ſed arcani duplicati vel ſalis Glauberi indolem refert, aquæ Egranæ cum primis der Schleidiſche Brunn, & plus quam centum fontes in regione circumjacente ejusmodi ſale ſcatent, quod ibi in magna copia evaporando paratur. Prope Lutetias Pariſiorum & in Anglia Ebshamiæ fontes hoc ſale impraegnati reperiuntur. Hujus ſalis ſemiuncia in aqua ſoluta excretiones alvinas & urinam promovet.

§. XV.

De vitrioli fontium volatili.

Vitriolum volatile etiam in aquarum mineralium fontibus continetur; gallis, foliis quercus, floribus vel corticibus granatorum, extracto theæ, veronicæ, tormentillæ injectis, aquæ hæ rubeſcunt vel nigreſcunt. Hoc vitriolum evaporatione ob naturam volatilem obtineri nequit & martialis indolis eſt; quia poſt evaporationem luteum pulverem ſedimenti loco reddit, qui ſæpius reiterata calcinatione eo redigi poteſt, ut eum attrahat magnes.

§. XVI.

De font. miner. terra.

In aquis mineralibus etiam terra calcarea reperitur, ex qua oriuntur lapides vario colore a ſulphure metallico tincti; id quod theoriam de lapidum ortu illuſtrare poteſt. Quod vero calcarea indole ſit prædita, non ſolum ex ejus cum ſpiritibus acidis inſigni efferveſcen-

veſcentia eſt clarum, ſed etiam ex eo, quod uſtione in optimam calcem mutetur. In illis quoque terra mollis generatur, qua pulveris dentifricii inſtar uti ſolent. Terreſtres aquarum mineralium particulæ humorum noſtrorum acrimoniam præcipitant; quo minus autem in corpore ſubſiſtendo infarctus viſcerum producant, fortis ac vegetus ſanguinis impedit circulus, a partibus ſpirituoſis incitatus; hinc in brutis, quæ quotidie de his aquis in illis locis bibunt, nunquam materia tophacea reperitur.

§. XVII.

de aquarum mineralium effectu.

Humorum acrimonia & ſpiſſitudo ab aqua fontium mineralium corrigitur atque diluitur, & excretiones promoventur. Spiritus volatilis elaſticus circulum ſanguinis auget, qui eſt ſanitatis fundamentum; ita ut humor iſte vitalis vaſa minora libere tranare poſſit. Hinc ſub aquarum uſu pulſus fit celerior, corpus incaleſcit, tranſpiratio & reliquæ excretiones optime ſuccedunt. Acidum primarum viarum ſuperfluum ſal alcali emendat, cum illo in medium abit & excretiones promovet alvinas, viſciditates reſolvit, ſanguinem attenuat, vermes expellit, id quod etiam ſal medium præſtat. Vitriolum Martis ſubtile vim tonicam partibus largitur, quod apprime inteſtinis conducit. Principium terreum etiam in tonum agit, & uti dictum, acrimoniam corrigit. Calor humores noſtros fluxiles reddit. Cutem roborat uſus externus. Corporis motus & mentis delectatio etiam in aquarum mineralium uſu ſymbolum ſuum conferre ſolent.

§. XVIII.

§. XVIII.

In morbis chronicis aquæ minerales optime ſe gerunt, ubi tonus roborandus, vaſa reſeranda, fluida diluenda atque alteranda, & omnium excretionum promotione ſuperflua evacuanda ſunt. Primas vias purgant, cephalalgiam, in primis ob nervorum conſenſum a ventriculi vitio originem ducentem, auferunt. Remedium ſunt contra alvum ſegnem, malum hypochondriacum, hyſtericum, icterum flavum & nigrum, menſium atque hæmorrhoidum obſtructionem, viſcerum infarctum, colicam ſanguineam, vertiginem, melancholiam, cordis palpitationem, hæmoptyſin, calculum, ſterilitatem, cachexiam, arthritidem, membrorum paralyſin, ulcera externa &c. Partibus ſenſibilibus thermæ ob calorem magis quam acidulæ conducunt; ſpasmos enim excitat frigus. Calidioris autem temperamenti ſubjectis magis acidulæ conveniunt, nec non hæmorrhagiariis & infarctu pulmonum vel hepatis laborantibus. Licitum etiam eſt, acidulas tepidas bibere, urceus ſcilicet iis repletus, acu prius trajecto operculo, aquæ ferventi immittitur, ex quibus reliquis palmam præripiunt Pyrmontanæ, Egranæ & Schwalbacenſes. Præparationis cauſſa primæ viæ leni laxante v. g. ſalibus digeſtivis, Manna, Rhabarbaro, Senna vel pilulis balſamicis purgandæ ſunt. Plethora ſi gravat; venæſectione tollitur. Tranſpirationi mentis tranquillitate, moderato & placido corporis motu atque diæta conveniente inſerviendum. Mane bibendi ſit initium, & quadrante horæ quatuor vel quinque urceoli exhauriuntur, quorum ſeptem capit menſura

de aquarum miner. uſu.

 una.

una. Eundo, vel ſtando, vel a lecto affixis cubando bibitur, & quidem ratione quantitatis gradatim aſcendendo e. g. primo die quinque urceoli ſufficiunt, & denique ad triginta & quod excurrit paulatim numerus extenditur. Utrum ad maximum doſeos quis pertigerit gradum, ex legitima excretionum ſucceſſione eſt dijudicandum v. c. ſex vel octo ſedes ante meridiem ſufficiunt, vel etiam pauciores, ubi ſcilicet aliæ excretiones largiter contingunt. Lotii excretio etiam horis pomeridianis perdurat, & quidem primum redditur aquoſum, dein, mutato colore atque odore, cum ſpiritu vitrioli efferveſcit; ex quo, ſalia ultimo ex ſanguine noſtro excerni, conjecturam facere licet. Conſueto more, ſeptem dies bibendo & dein biduum vel triduum lavando conſumere, & hanc rationem bis vel ter repetere ſolent. Nec incongruum eſt, viis ſemel apertis, ordine haud interrupto, aquæ potationem ad ſcopum propoſitum perducere; niſi id impediat tumor. Ante lavationem laxante congruo aquæ evacuantur. Sub ipſo lotionis actu mane & hora quinta pomeridiana, poſt concoctionem inſtituendo, ſomnus evitetur & aquæ non nimis ſint calidæ; poſt eum, horæ ſpatio abſolutum, a corpore refrigeratio arceatur omnis, & calidis linteis deterſum lecto condatur, ad tranſpirationem promovendam. Qui ſpasmis, malo hypochondriaco, hyſterico, colica, arthritide, podagra vel convulſionibus laborant, vel in quibus aquæ potæ ab initio non bene excernuntur, lavando prorſus abſtinere debent. Corpora ſpongioſa macilentis, feminæ viris lotionem melius ferre poſſunt. Sub thermarum uſu

cibi

cibi ſint evpepti & potus diureticus e. g. cereviſia bene defecata. Acriores purgationes, quas in fine curationis admittere ſolent, nocivæ ſunt, tunicis inteſtinorum extenſis, & mucilagine privatis; pilulæ autem balſamicæ operæ pretium faciunt. Præparatio ſupra allata etiam de acidularum uſu eſt ſumenda. Gradatim a vitris octo ad duo de viginti aſcenditur. Corpus placide tantum movendum eſt, quoniam magis excretio alvina intenditur, quam peripherica. Intra novem dies bis lotione, ſub circumſtantiis ſupra dictis, utuntur, balneum autem ex aqua ſimplice calefacta, adfuſione acidularum temperata, paratur. Potus theæ & caffeæ ſub acidularum uſu licitus eſt; quo, poſt excretiones alvinas etiam diureſis atque tranſpiratio promoveantur. Tota curatio duodecim, ſedecim vel viginti duos durat dies, quibus nonnulli quietis vel lotionis ergo intercalantur. Durante curatione ſub vel poſt prandium vinum generoſum, vel eſſentia ſtomachica ex Eſſ. Aurant. cum tinct. tart. extracta, eſſ. Card Ben. Caſcar. Cent. min. Abſinth. Gent. rubr. ſumatur; hæc enim amara bilis defectum compenſant; aloën autem non commendamus, quoniam ſanguinis orgasmum proritat.

§. XIX.

Cautelæ ſub aquar. min. uſu obſervandæ.

Si aquæ potæ ſecretio non ex ſententia ſuccedit; illa ſalis Egrani, Sedlicenſis, mirabilis Glauberi uſu adjuvari poteſt. Quando aquæ ab initio, quod hypochondriacis atque hyſtericis accidere ſolet, emeſi iterum reſpuuntur; nihilominus potando continuandum eſt, quoniam emeſes denique ceſſant. Torminibus at-

que flatulentia in abdomine orientibus, clyſteres paregorici ex decocto avenaceo, Flor. Chamon. pauco ſale & oleo optime ſe gerunt. Morbo recrudeſcente, Nihilominus curationem continuare licet; niſi febris accedat, vel partis affectæ inflammatio, aut hæmorrhagiæ e.g. menſes, hæmorrhoides, quibus ingruentibus unum alterumve diem potando abſtinendum. Nec pedum tumor œdematoſus aquarum potum impedire poteſt. Ad inſueti ſaporis correctionem loco corticum citri vel aurantiorum, digeſtioni noxam inferentium, Eſſentiam aurantiorum vel saccharum oleo di cedro imprægnatum in uſum vocare præſtat. Uſus herbæ Nicotianæ moderatus adſuetis ſub aquarum potu non nocet. De acidularum uſu notamus, quod capitis debilitate laborantes volatilem ſpiritum minus ferre poſſint; hinc e re illorum eſt, ſi non apud ipſum fontem, ſed in conclavi & quidem aquam tepidam bibunt. Cardialgia affecti etiam tepidas ore hauriant acidulas, vel ſpiritu oleoſo aniſato Sylvii utantur. Abſorbentia cum pauco nitri in ſoda conducunt. Vomitus ſi oriuntur, lene laxans propinandum. In torminibus abdominis clyſteres, Eſſentia ſtomachica vel dictus ſpiritus aniſatus operæ pretium faciunt. Proſtratus appetitus imminutione doſis aquarum tollitur. Hæmorrhoides cæcæ ſi apparent, pil. ad mentem Beccheri paratæ, externe unguentum de Linaria vel ſeq. emplaſtrum ℞. Empl. de Melilot. de Ran. cum Mercur. aa. unc. ſem. Croci, olei Hyoſcyam. Camphor. aa. drachm j. dari, vel hirudines applicari poſſunt. Calculi paroxyſmo ſuperveniente; acidulæ tepidæ bibendæ ſunt, &

liquor miner. anodynus Hoffmanni conducit, externe clyſteres paregorici in uſum vocantur & balnea ex aqua communi tepida. Arthritide drama ſuum ludente, parce & tepide acidulæ bibuntur, pulveres temperantes exhibentur, & lecto corpus creditur, omiſſo balneo externo. Purpura chronica apparente, aquæ tepidæ potus parce continuatur, combinatis pulveribus bezoardicis; a balneo autem eſt abſtinendum. Sub menſium fluxu aquam tepidam bibere, non autem corpus lavare licet. In uteri prolapſu & tumore pedum œdematoſo, uſus acidularum internus convenit, conjunctis pil. balſamicis. Sanguinis orgasmum pulvis temperans corrigit, & alvus clyſtere aperitur. Alvi fluxus ſi tantus eſt, ut virium proſtrationem poſt ſe trahat; balſamus vitæ Hoffmanni cum duabus partibus liquoris min. anodyn. mixtus ad gutt. quinquaginta vel ſexaginta propinatur. A cibis dyſpeptis & flatulentis ſub aquarum mineralium uſu abſtinendum eſt e. g. a fructibus horræis, herbis crudis, carne fumo indurata, valde pingui, piſcibus inprimis marinis, leguminibus, caſeo, ovis frixis, lactariis, cibis farinaceis, aromatibus acrioribus, cibis valde acidis, aceto, vinis hornis, mordacibus, ſpiritu vini. Conducunt vero fructus horræi cocti & vinum Gallicum, Rhenanum, Moſelanum veterana. Cœna non adeo utilis eſt quam prandium. Ab aëre frigido corpori eſt proſpiciendum. A prandio ſomnus bonus non eſt, eo enim excretiones turbantur & congeſtio verſus caput invitatur, ſed primo veſpere cubitum ire præſtat. Poſt acidularum uſum bonæ diætæ nonnullas hebdomades eſt ſtudendum.

§ XX.

de aquar. miner. noxa.

In calculo quocum exulceratio viarum urinariarum conjuncta, nec non in morbis a lympha acri originem ducentibus thermæ atque acidulæ juſto acriores ſunt, & uſus aquarum leviorum e. g. Wildungenſium, Tœnnigſteinenſium, Curienſium hic præferendus. Nec in viſceribus admodum ſcirrhoſis, ulceratis, hydrope, hectica, gonorrhœa maligna, luce venerea, epilepſia, cephalea, aſthmate convulſivo, phthiſi, polypo cordis aquarum mineralium uſus ex ægrotantium re eſt; quoniam rebus ſic ſe habentibus, partim libera ſanguinis circulatio non eſt ſperanda, partim miaſma malignum aquarum uſu in ſanguinis maſſam invehitur.

§. XXI.

def. & partes vini constitutivæ.

De aquis mineralis ſatis dictum eſto, ergo ad vini pertractationem accingimur. Succus ex uvis maturis expreſſus & fermentatus eſt vinum. Continet autem partes ſalino-oleoſo-ſpirituoſo-terreo-aquoſas, quæ ratione quantitatis & qualitatis in diverſis vinis aliter ſe habere poſſunt v. c. ſal, oleum, ſpiritus in una vini ſpecie ſubtiliora ſunt quam in altera. Ex definitione apparet vinum non eſſe productum naturæ ſed chemiæ. Quod vero vina ratione quantitatis partium conſtitutivarum variare poſſint, ex ſequenti tabula elucet.

Ex libris tribus

	Spir. vin. rectif.		ſubſt. reſinoſ. oleoſ.		ſubſt. tart. & gummoſ.		aquæ		
	ſemunc.	drach.	ſemunc.	drachm.	ſemunc.	drachm	libr.	ſemu.	dr.
Vini Alonenſis	6.		12.	$\frac{1}{3}$	--	$1\frac{2}{3}$	2.	5.	2.
Burgundiaci	4.	2.	1.	-	--	$1\frac{2}{3}$	2.	18.	$\frac{1}{3}$

Carca-

	ſpir. vin. rectif. ſemunc.	drach.	ſubſt. reſinoſ. oleoſ. ſemunc.	drachm	ſubſt. tart. & gummoſ. ſemunc.	drachm.	aquæ libr.	ſemu.	dr.
Carcaſonenſis	5.	2.	I	1/6	--	1 1/3	2.	17.	1/5
Campanienſis	5.	1 1/3	I.	2 2/3	--	I.	2.	16.	3.
d'Eremitage	5.	3.	2.	2.	--	1 2/3	2.	15.	1/3
Gall. ordinarii	6.	--	I.	2 2/3	--	I.	2.	16.	1/3
Frontignac	6.	--	7.	--	I.	1 1/3	2.	9.	9 1/2
Grave	4.	--	I.	2.	--	2.	2.	18.	--
Madera ſec	4.	3.	6.	2.	4.	--	2.	8.	3.
Malvaticum	8.	--	8.	3.	4.	3.	2.	2.	2.
mont. Pulciani	5.	2.	I.	3.	--	2 2/3	2.	16.	1/3
Moſelani	4.	2.	I.	1/3	--	1 1/2	2.	18.	1/6
Neocomenſis	6.	2.	8.	--	3.	3.	2.	5.	3.
Palm-Sec	4.	3.	5.	--	9.	--	2.	5.	I.
Pountac	4.	--	I.	1 1/3	--	2.	2.	18.	2/3
Rhenan. vet.	4.	--	2.	--	--	2 1/3	2.	17.	1 2/3
Salamantienſ.	6.	--	7.	--	4.	--	2.	7.	--
Hiſpan. ordin.	2.	2.	5.	--	19.	--	I.	21.	2.
atri (Tinto)	6.	--	13.	--	3.	2.	2.	I.	2.
Tokæenſe	4.	2.	8.	3.	10.	--	2.	--	3.
rubr. Tyrol.	3.	--	2.	2.	I.	--	2.	17.	2.

Sufficiat hæc de partibus conſtitutivis quarundum uſitatiorum vini ſpecierum in medium attuliſſe.

§. XXII.

Bonæ notæ vini ſigna.

Bonæ notæ vinum eſt bene fermentatum, vetus, purum, neque ſpiſſum neque aquoſum ſed mediæ conſiſtentiæ, ſapore gratum, odore fragans, bullulas brevi evaneſcentes ſub infuſione emittens, decenter ſpirituoſum, diureticum, diaphoreticum, ſtomachicum, neque crapulam vel membrorum laſſitudinem, neque poda-

podagram vel calculum in ſcenam producens. Veteres ejusmodi vinum ſine dentibus vel COS, id eſt quod colore, odore atque ſapore legitimo imbutum eſſet, nominarunt. Ejusmodi virtutes vetus rhenanum, aliaque, de quibus mentio ſuo loco fiet, exerere ſolent.

§. XXIII.

de vinis vilibus & adulteratis. Vina præter juſtum una alterave parte conſtitutiva abundantia v. c. valde acida, adſtringentia, tartarea, male fermentata, excretiones turbantia, ventrem inflantia, horna non admodum ſanitati conducunt, ſed caput gravant, in ventriculo ſtagnant, aceſcunt, calculo arthritidi, ſi tartaro abundant, anſam præbent, aliaque nociva dramata ludunt. Quænam talia ſint partim notabo, partim ex ipſo uſu vini potatores addiſcent. Oenopolarum turpis lucri cupidi vinum lithargyrio, Marcaſitis, Mercurio ſublimato, arſenico adulterare conſueverunt. Conf. *Ephemerid. nat. curioſ. obſ. 31. anni 4. decur. 3. & obſerv. 134. anni 7. dec. 3.* quibus paralyſis membrorum, colicæ ſpasmodicæ lethales, hectica & mors in ſcenam producuntur. Si purum auripigmenti extractum & aqua calcis vivæ vino ſaturninis adulterato infunditur, colorem mutat, & fuſcum, ſubrubrum, vel nigricantem induit. Vinum arſenico corruptum ſolutione Saturni in aqua forti, & Mercurio corroſivo venenatum ſpiritu ſalis Ammoniaci aquoſo vel liquore ſalis tartari, imo quovis alcali detegi poteſt.

§. XXIV.

de variis vini generibus. Ex vinis ſpirituoſis Hungaricum omnibus palmam præripit, iisque commendandum, quibus cibi in ventriculo debili facile aceſcunt & qui morbis chronicis

labo-

laborant, quia analepticum & diaphoreticum eſt, conf. HOFFMANNI *diſſ. de vini Hungarici excellente natura, virtute & uſu.* Vina Germanica acida & conſervatu facilia ſunt e. g. vinum Rhenanum temperatum, diureticum atque diaphoreticum eſt, pro optimo illud mediæ ætatis habetur, nimis veteranum juſto fortius & ingratum; conf. ejusd. *diſſ. de natura & præſtantia vini Rhenani in medicina.* Moſelanum debilius eſt Rhenano, attamen in ſalutaribus habetur. Vina rubra, fermentationem ſuper uvis ſubeuntia, multo tartaro & quidem impuro referta, fulva ſantalo rubro, myrtillis &c. tincta ſunt & vim plerumque adſtringentem exerunt. Vina valde dulcia & ſaturata e. g. Malvaticum, Sec, Hiſpanicum, partim Hungaricum plerumque mixta ſunt ex muſto fermentato & cocto, quæ quidem aliqualem ſed non plenariam fermentationem admiſerunt. Sanitati quidem non adeo obſunt quam ſola cocta, interim tamen uſui quotidiano non ſunt apta, quoniam ſanguinis ebullitionem, quid quod fermentationem efficere queunt. In vinis valde dulcibus etiam ſæpe anguis ſub herba latet, lithargyrium vel arſenicum puta. Vini ex uvis paſſis parati quod vulgo ſec dicitur, tres venduntur ſpecies, Palmenſe, quod reliquis palmam præripit, Maderenſe, Xereſenſe, vulgo Sireſer-Sec, quod vilius habetur, & prope Xeram ex uvis paſſis paratur. Vinum Malvaticum coctione partim in Græcia partim in Hiſpania faciunt. Quemadmodum in genere ſapa edulcorandi vina e. g. Alonenſe (d'Alicante) mos eſt. Vino Tinto & Port a Port (Portuſcalenſe) ex Portugallia advehitur. Gallica vina e. g. Bur-

gundiacum, Campanienſe fortia, Ωſa, Languedocenſe & Provinciale dulcia ſunt. Italorum vina quæ præ reliquis ejus terræ indigenis famam acquiſiverunt, ſunt vino Græco, Mangiaguerra, Verracia, vino vergine, Chiarello, lacrymæ Chriſti, vino di Firenza, vino de monte Pulciano, vino cotto, quod eſt muſtum paululum evaporatum; alias enim propter aquæ abundantiam vappeſcit. Sed ejusmodi vina dulcia nec non muſtum ſalubria non ſunt; quia particulas terreſtres & ſalinas fermentatione non depoſuerunt. Eſſentia vini (gefrorner Wein) ſanguinem commovet & nonniſi in parca doſi pro potu rariori adhiberi poteſt. Turcarum ſapa muſtum ad tertiam usque partem evaporatum eſt. Vina medicata compoſita ex vino & variis vegetabilibus e. g. ceraſis, helenio &c. fermentatione parantur. Cold-Thankers, Punch, Bishops mixtione producta ſunt. Vinum lymphatum, aquatum more Græcorum aqua dilutum eſt, quod ſanitati magis prodeſt quam purum. Interdum vinum cum acidulis e. g. Moſelanum cum Spaënſibus maritatur. Vinum ſecundarium vel acinaceum ex aqua & vinaceis ortum eſt.

§. XXV.

de locis ratione dictorum vini generum celebribus.

In Gallia in optimis habentur: vin de Champagne, de Bourgogne, de Beaune, de St. Laurent, de Cahors, d'Eremitage, de Grave, d'Hay, de Languedoc, de Jacinte, de Couſſy, de Volnec, de Carcaſſone, de nuit, de teinte, d'Orleans, Cote rotie, Frotignac, Muſcat de Lion, Hautprignac, Lenaut d'une, Pountac. Inter vina Rhenana famam acquiſiverunt Hochheimenſe, Koſt-

heimenſe, Ringauenſe, Bacheracenſe, Rüdelsheimenſe, Montis Joannis, Erbacenſe, Hattenheimenſe, & quæ Marckbrunnæ, Rauenthalii & Neuendorſii creſcunt. Inter Moſellana Duſemundenſe, Welenſe, Zeltingenſe. In Palatinatu Wormatienſe, Forſtenſe, Ambachenſe, Edinghofenſe & quod dicitur lieben Frauen-Milch. In Alſatia quæ Reichefeldii, Lippelsbergiæ, Blienenſweileræ, Rupperti villæ, Reichensweilæ, Thaunii, Steringæ, Ammersweilæ, Dambaci & in Brisgavia coluntur. In ſtrata montana Auerbacenſe, Bensheimenſe bonæ notæ ſunt. Ex Franconicis Wurceburgenſe, Randsackeranum, Franckenhuſanum, Iphofenſe, Volcacenſe, Rœdelſeenſe, Wertheimenſe, Klingenbergenſe reliquis palmam præripiunt. Inter Neckerana Heidelbergenſe, Würtenbergenſe, Stutgardienſe laudant. Inter Auſtriaca Neuburgenſe, & Broſenbergenſe laudem merentur. Ex Tyrolenſibus Atheſienſe & Traminenſe gulæ placent, ſed non ſunt durabilia. Inter Hungarica Tokæenſe, & quæ S. Georgii Ausbruch & Rüſter-Weine dicuntur, nec non quæ in Hungaria ſuperiori ex baccis ſiccis parantur. In Helvetia Neoçomenſe, Telinenſe (Velteliner) & quæ Lacote ac Stroh-Wein nominantur, citari merentur.

§. XXVI.

Vinum bonum roborando concoctionem crudorum alimentorum & perſpirationem juvat; idcirco aſſumtis fructibus horræis, variis piſcium generibus, oleraceis atque inflantibus non inconvenienter ſuperbibitur. Saluberrimum vero judicatur quod nec nimis ſpirituoſum nec acidum ſed temperatum eſt e. g. *de vini uſu.*

D 2 Rhe-

Rhenanum. Vinum acido-ſpirituoſum v. c. Burgundiacum motus reſuſcitat vitales; hinc ſanguinis circulum & calorem auget: ejus uſus iis proficuus eſt, qui virium reſuſcitatione opus habent, naturæ debilioris, frigidæ & humidæ ſunt, vitæque ſedentariæ indulgent. Lac ſenum ejusmodi vinum merito nominatur. Vinum quod particulis reſinoſis, gummatoſis & ſalinis ſubtilioribus bene gaudet, nutrit. In dyſenteria vini generoſi etiam non contemnendus eſt uſus. Nec vinum in chirurgia uſu caret, quem vero nunc explicandi non eſt locus.

§. XXVII.

de vini abuſu.

Uſus vini præſertim immoderatior minus convenit iis, qui multum caloris fovent, e. g. plethoricis, cholericis & tempore æſtivo corpus motu exercentibus, qui lymphaticis humoribus abundant v. c. infantibus ac juvenibus: hi ſi potu aquæ contenti eſſent, morbis acutis uti jam monuimus, vix unquam corriperentur. Ebrietatem autem ſomnolentia, ingenii ſtupiditas, febres, affectus catarrhales, capitis dolores, apoplexia, epilepſia, nervorum debilitas, morbi nephritici, arthritici, podagrici ſequuntur. Vinum plus juſto acidum ſolida nimium adſtringit, fluida incraſſat; ſpirituoſum ſolida nimium roborat, fluida commovet & reſolvit. Vina non bene fermentata particulas orgaſticas & terreſtres in corpus inducunt. Sub finem, magis medicamenti quam potus ordinarii loco vino eſſe utendum, monemus.

§. XXVIII.

de vino Cyder.

Dantur etiam vina ex ſuccis fructuum liquidis vel inſpiſſatis iterumque aqua dilutis fermentatione parata,

ta, quæ Cyder nominare ſolent. Ex fructuum bonitate & fermentatione bene vel inſufficienter peracta indoles eorum dijudicanda.

§. XXIX.

Spiritus vini ex quocunque ſubjecto idoneo extractus conſiſtit quoad maximam partem ex aqua fermentatione rarefacta, pauco ſale acido, cum ſubtili oleo eſſentiali combinata, quod quinquageſimam circiter conſtituit partem. Quod ſpiritus vini in chemia menſtruum propemodum univerſale ſit, alte deducere propoſitus ſcopus non exigit. De uſu diætetico potius agendum, vi cujus monemus, moderatum ſpiritus vini uſum, præcipue ſi cum ſaccharo in aqua ſoluto dilutus fuerit, in defectu vini ad calorem reſuſcitandum in corporibus humidioribus admitti poſſe. Abuſus vero ſanguinem incraſſat & corpus ad febrem quartanam, lentam & hecticam diſponit. *de ſpiritu vini.*

§. XXX.

Acetum ſecunda fermentatione paratur & ex ſale acido in aqua ſoluto, tartaro & ſpiritu vini ſubtiliſſime inter ſe combinatis conſiſtit. Spiritus vini ex deſtillatione terræ foliatæ tartari, virid. aeris & ſacchar. ſaturni apparet. Aqua ex fluiditate & deſtillatione elucet. Principium trartareo-oleoſum ex reſiduo demonſtrari poteſt. Additione ſeminum oleoſorum in fermentatione melius acetum & quidem ſine coctione, qua particulæ ſubtiliores in aërem abiguntur, paratur. Ferro candente ejus vappeſcentia impeditur; ſic enim alcali ab acido liberatur. Ad varios uſus in Chemia & Pharmacia adhibetur. In morbis acutis temperando *de aceto.*

prodeſt. In regionibus calidis aqua dilutum ad temperandum ſanguinis calorem nimium & ſitim infringendam pro potu ſumere ſolent.

§. XXXI.

Cerevisiæ definitio & partes conſtitut.

Decoctum hordei vel polentæ lupulatum ſeu cerevisia ex partibus oleoſo-reſinoſis, mucilaginoſis, ſalinis, aquoſis & terreſtribus conſiſtit, quibus, additis fecibus, quæ cereviſiæ pars non ſunt, ſpirituoſa accedit. Duplici in cereviſia coquenda opus eſt fermentatione, prima in præparatione hordei ad polentam, ſecunda ſpirituoſa ope fecum contingit. Zythus (Brühan, Weißbier) quoad maximam partem aquam, parum ſpiritus inflammabilis, partes reſinoſas, mucilaginoſas continet. DIODORVS SICVLVS *cap. XX.* Oſiridem Ægyptiorum Regem cereviſiæ coctionem inveniſſe memoriæ prodidit. PLINIVS *hiſt. natur. l. XXII.* ejus mentionem fecit, & TACITVS *de moribus Germanorum c. XXIII.*

§. XXXII.

Cautelæ in cereviſiæ coctione obſervandæ.

Situs locorum, aër & aqua ad cereviſiæ indolem multum confert. Vere, aëre temperato, optimæ atque durabiles cereviſæ coquuntur. Aër juſto calidior fermentationem iterum proritando, cereviſiam facile eo, ut aceſcat vel vappeſcat, perducit. Frumentum recens, haud difficulter progerminans, ad cereviſiam coquendam magis aptum eſt vetere. Cereviſiæ condimentum lupulus habendus, qui flatulentiam & nauſeoſam hordei dulcedinem corrigens, eam conſervat & ſpirituoſiorem reddit. Lupulus ſi non diu coquitur narcoſin, diu coctus, amarorem cereviſiæ conciliat. Uſu compertum eſt, ex aquis puris non tam bonam

cere-

cereviſiam quam ex lacuum & fluminum impuris coqui; modo ne hauriatur, ubi cadavera in vicinia putreſcunt, cautio ſit. Quales cereviſiæ addantur feces multum refert, bonæ malam cereviſiam meliorem, pravæ bonam deteriorem reddere poſſunt e. g. feces vini Sec huic uſui bene inſerviunt. Feces recentes in quantitate ſufficiente cum cereviſia neque nimis calida neque frigida miſceantur.

§. XXXIII.

Cereviſia quæ ſpecifica levitate gaudet, nec adeo craſſa, aut lupulo aut alimentoſa ſubſtantia ſaturata, quæ ſpumeſcit, grati ſaporis eſt & facile ventriculum omniaque emunctoria tranſit, cito per urinam redditur, caput non gravat, in ventriculo non aceſcit, hypochondria non inflat, optima eſt; id quod ab ingredientium indole, quantitate, debita coctione & fermentatione multum pendet. Schola Salernitana inquit: Non acidum ſapiat cereviſia, ſit beneclara, & granis ſit cocta bonis, ſatis ac veterata. Quænam cereviſia ſibi bibenti profuerit, quilibet cereviſiæ potator attendat. *de cereviſia bona.*

§. XXXIV.

Omnis cereviſia craſſa, turbida, feculenta, minus fermentata, acida, inſufficienter cocta inſalubris eſt, caput gravat, flatuum eſt procreatrix, obſtructiones, ſtranguriam, aſthma & colicam generat. Cniſenacum, cereviſia Stolpenſis, Brunſuicenſis nimis ſaturata, quæ Mumme dicitur, ſanitati minus proſunt. Cereviſiæ albæ non tam ſaturatæ, claræ, magis durabiles ſunt quam fuſcæ. Pix & fuligo cereviſiam principio empyrevmatico, ad diætam quotidianam haud conveniente, im- *de cereviſia mala.*

præ-

prægnant. Cereviſia melle vel ſaccharo imbuta flatulenta eſt. Nonnullorum cereviſiæ coctorum artificia cereviſiam ſitim proritantem vel caput gravantem præparandi noxia ſunt e. g. ſi eam ſale, ſemine cocculi, taurorum bile, Polio montano, Coriandro, Ciſto Ledon. fol. roriſm. Ledo Sileſiaco, Myrto Brabantica, Origano ſeu Majorana Sylveſtri, furum ſuſpenſorum partibus depravant. Ebrietas a cereviſia contracta diu durat; quoniam partes ſpirituoſæ a viſcido involvuntur.

§. XXXV.

De diverſis cereviſiarum generibus.

In ordinariam fuſco colore præditam (braun Bier) & Zythum (weiß Bier) cereviſia dividi ſolet, & utriusque iterum diverſæ dantur ſpecies, quarum nonnullas in medium afferre libet. Anglorum Ale eſt cereviſia dulcis ſine lupulo; mail beere vero amara; Smale ale eſt Zythus ex avena paratus. Porro famam acquiſiverunt cereviſia Martisburgenſium, Eulenburgenſium, Naumburgenſium, Serveſtenſium, Halberſtadienſium Breyhan, Goslarienſium Goſe, quæ alvum laxat, Friſonum brauner Bernd, Helmſtadienſium Clapit, Schœningenſium Wittenkiel, Razeburgenſium Rummeldeiß, Monaſterienſium Käute, Kilonienſium Witte, Riddagshauſenſium Schüdde Kappe, Eckvœrdenſium caca bülle, Luteraregienſium Duckſtein, Magdeburgenſium Filtz, Erfurtenſium Stadt-Bier, Herfortenſium Ramme, Eislebienſium Krabel an der Wand, Jenenſium Dorff-Teuffel, Gardelingenſium Garley, Stadienſium Kater, Noviomagenſium Moll, Wettinenſium Käuterling, Hallenſium Manheimer & Puff, Delitſchenſium Kuh-Schwantz, Uratislavienſium Schöps, Guſtrovienſium

Knie-

Knieſenack, Wittebergenſium Kuckuck, Boizenburgenſium biet den Kerl, Hadelenſium Stell den Kerl, Oſnabrugenſium Buſe, Kyritzenſium Mord und Todſchlag, Lipſienſium raſtrum & ejusmodi cereviſiæ plures, quas omnes enumerare, longum foret.

§. XXXVI.

Cereviſia aromatiſata dicitur, quacum aromaticæ vel balſamicæ herbæ vel fructus fermentarunt e. g caryophylli aromatici, nux moſchata, cortices citri, Galanga, Zedoaria, Helenium, Gentiana, Baccæ Lauri, Juniperi, Herba Meliſſæ, Salviæ, Scolopendrium; quæ ex ingredientium natura ſunt dijudicandæ. *De cereviſia aromatiſata.*

§. XXXVII.

Si potus requiritur eo ſcopo, ut calefaciat, in motus ſtimulet, attenuet, ſitim levet, nutriat; tunc cereviſiæ bene coctæ, fermentatæ, defecatæ proſunt. In hydrope & levcophlegmatia cereviſia meraciſſima vino præſtat e. g. Anglorum ale ejusque ſimiles. Ingrediens autem creviſiæ, quod ſitim explet, aqua eſt. Cereviſia inebriari noxium eſſe, jam ſupra monuimus. *Uſus cereviſiæ.*

§. XXXVIII.

Potulentis arte factis etiam aqua mulſa, hydromel vel mulſum annumerandum eſt, quod ex aqua & melle coctione, deſpumatione & fermentatione præparatur, addito lupulo, & interdum Salvia, Anetho, Angelica, Iride Florent. Cinnamomo. Denique aſſervatur, prohibito aëris acceſſu. Reliquis palmam præri- *De mulſo.*

E pit

pit Polonicum, Boruſſicum, Curlandicum, Lithauienſe inprimis Caunenſe. Simplex datur mulſum & compoſitum. Hydromel etiam cum cereviſia miſcere ſolent. Temperamento calido præditis mulſum non prodeſt. Urſi eo inebriati jucunda ſpectacula edunt. Quod liborum confectores coquunt Bock-Meth, imitatio veri mulſi & Turcarum Tſcherbet ſimile eſt.

Obſ. Acetum mulſum ſive oxymeli, oxyſaccharum, & Julepus ſyruporum ſpecies recte æſtimantur; etenim ex aceto & melle, aceto & ſaccharo, vel ſubinde etiam ex aceto, aqua & ſaccharo, & julepus denique ex aqua quadam deſtillata odorata v. g. roſarum, violarum &c. componuntur, ac poſtea evaporatione leniſſima aut ſimplici ſaltem ſuper leni igne ſolutione ut julepus, vel blanda coctione ac deſpumatione ad ſyrupi conſiſtentiam deducuntur.

§. XXXIX.

De Chocolada. Cacao, avellana Mexicana eſt arbor Americana exigua, fructum ſiliquiformem proferens, quorum unus viginti ad ſexaginta & plures nucleos includit, oleum craſſum, pingue nec ingratum continentes. Conf. PISO *de Indiæ utriusque re naturali & medica.* Hi nuclei præcipuam conſtituunt partem celeberrimæ confectionis, ex qua potum parare ſolent, choccolada vel ſuccolada dictæ. Eſt Americanorum inventum, a quibus acceptum in Europam detulerunt Hiſpani, ubi aliquantulum emendatum fuit, præſertim ſacchari & aromatum additione.

§. XL.

§. XL.

De bona choccoladam præparandi ratione conſu- latur LEMMERY *in diction. ſimpl. titulo choccolada.* Alii alio modo præparant, & præſertim in India adhuc ſuccum Roucou, Urucou, Achiotl & farinam frumenti Indici Mayz ut & ſemen Aniſi addunt vid. BONTEKÖE *de choccolada. Methodum præparandi idoneam explicare lubet:* ℞. Cacao ℔ij. Sacchari Canar. ℔iß. Vanill. caules numer. iij. Cinnam. drachm. iij. Cardam. drach. j. Caryophyll. drachm. ſem. Cacao primum leni uſtione a cortice purgatur, dein in mortario orichalceo, quod carbonibus circumdatum fuit, tres horas calide tunditur, ſaccharo & aromatibus pulveriſatis pedetentim atque cochleatim admixtis atque intuſis, quo facto integram horam tundendo pergunt, denique maſſam oleo amygdalarum dulcium illinunt & in panibus fundunt, quos denique ratula tritos vino vel lacte, adjecto ſaccharo, coquunt.

De ejus præparatione.

§. XLI.

Quod vires & uſum hujus confectionis attinet, valde nutriens & concoctu facilis eſt; quare præcipue ſenibus debilitatis, maraſmo laborantibus convenit, verum pro his pauciora aromata addi debent, v. c. Moſchus & Ambra ſanguinem commovent, ergo omittenda. Nonſolum ſicca manditur, verum etiam familiariſſime decoquitur, ab exteris fere tantum in aqua, a Germanis plerumque in lacte, additis quoque, ut fortius nutriat, vitellis ovorum. Chocoladam vim generandi in maribus æque ac feminis augere, Venerique ſtimu-

De uſu & abuſu choccoladæ.

ſtimulos ſubdere, non pauci autores contendunt, quare ſunt, qui hunc in ſcopum vino Malvatico illam decoquunt. Nimio uſu juvenes hominesque ſucco pleni valde læduntur & in febres ſeſe præcipitare poſſunt. In morbis acutis & ab humoribus ſpiſſis pendentibus chocoladæ uſus proficuus non eſt.

§. LXII.

Caffeæ def. & partes conſtit. Caffea, cavea, Coffea, Arabis Bun, pentandriis monogyniis, monopetalis, germine infra florem annumeratur, corolla hypocrateriformi, ſtaminibus ſupra tubum, baccis diſpermatibus. Baccæ ejus crudæ quinque ogdoades terreſtrium, quinque tremiſſes gummoſo-mucilaginoſarum, tres tremiſſes reſinoſarum, notabilem quantitatem aquoſarum, perpaucam ſalinarum partium continent. Poſt earum uſtionem res longe aliter ſe habet; nam multum olei empyrevmatici & particularum acido-ſalinarum exhibent. Per deſtillationem igne aperto ex caffeæ libra j. deſtillati phlegmatici unciæ ſex drachm. ſem. olei fœtidi craſſi unciæ ſex, drachm. ſem., capitis mortui unciæ quatuor, drachmæ duæ, ſalis fixi drachmas duas in ſe continentis, accipiuntur. Baccarum Caffeæ toſtarum libra una extracti aquoſi dat uncias ſeptem, drachm. ij. ſcrupul. ij. ſpirituoſi drachmas quinque, ſcrupulum unum. Sub actu extractorio inverſo uncias quatuor ac totidem ſcrupulos extracti ſpirituoſi, & extracti aquoſi uncias quatuor. Torrendo baccas quarta circiter pars ponderis perit, dum maxima pars aquæ, parum ſalis acidi & fragrantis olei empyrevmatici in aërem avolat.

Caffea

Caffea toſta, uti in uſum adhibemus quoad maximam partem ex particulis terreſtribus, gummoſis, reſinoſis & paucis oleoſis empyrevmaticis conſiſtit. Decoctum ejus eſt maxime extractum gummoſum, oleo empyrevmatico ſubtiliori impraegnatum.

§. XLIII.

De loco, unde aportatur caffea, & ejus ſpeciebus.

Patria caffeæ ſtricte ſumta eſt Arabia felix; nam Javanica Indiæ orientalis, & Surinamica Indiæ occidentalis iſtius ſunt propagines. A loco natalitio in tres caffea dividitur ſpecies, nimirum in Arabicam (Levantiſche) quæ minima & fuſco-flava, Surinamicam, quæ mediæ magnitudinis, recentiſſima ac virideſcens, & Javanicam, quæ eſt maxima, flavo-pallida. Arbor caffeæ ſæpe quadraginta pedes alta eſt.

§. XLIV.

Signa caffeæ bonæ.

Caffea bona virideſcens, plena, & toſta fragrans eſt. Neque mucida, ſeu ſitu corrupta eſſe, neque aquæ innatare, ſed fundum petere debet.

§. XLV.

De ejus præparatione.

Nonnulli decoctum crudarum baccarum commendant e. g. Doctor Andry Pariſiis; ſed iſti parum vis ineſt. Alii nimium baccas torrent, ſed eo ipſo optimum abigunt, & decoctum exinde paratum empyrevma ſapit. Imo etiam ii peccant, qui ſuperfluam torrent ac molunt quantitatem, ſubtiliſſimum enim avolando perit. Decocto caffeæ nonnulli caffeam toſtam, alii ſacharum, lac &c. ad gratum ſaporem vel majorem vim altilem conciliandam addunt. Caffée

à la Sultane, Sultanin-Caffee ex caffeæ glumis paratur. Decocti caffeæ particulas terreſtres nonnulli ante ejus uſum recte præcipitare ſolent.

§. XLVI.

Ce caffea adulterata.

Caffeam homines quidam nequam variis additamentis e. g. fabis, piſis, lentibus, oryza, hordeo, ſecali, avellanis, tritico turcico Mayz, cruſta panis hujusque generis pluribus adulterare ſolent.

§. XLVII.

De caffeæ uſu.

Decocti caffeæ clari non admodum ſaturati moderatus utilis eſt uſus, concoctioni promovendæ & ſuo loco capitis dolori avertendo inſervit. Spiſſum, nimium ſaturatum, cum pulveris caffeæ maſticatione conjunctum, juſto ſæpius potatum, & quidem inprimis tempore veſpertino, in conclavi frigido, a perſonis otio deditis, omnino noxam corpori infert, anxietatem, cordis palpitationem, artuum tremores, ſpiſſitudinem ſanguinis & orgaſmum, viſcerum obſtructiones producendo.

§. XLVIII.

Def. theæ & partes conſtitutivæ.

Ad theæ pertractationem denique devoluimur, annumeratur autem Thea polyandriis, monogyniis, ſtylo elongato, corolla, octo petalis, calice pentaphyllo, capſula tricocca prædita eſt. Frutex raro ſex pedum altitudinem tranſcendit, & in Japania, China atque ut quidam tradiderunt, etiam in regno Siamenſi creſcit. Theæ viridis uncia una dat extracti aquoſi primi & ſicci unciam ſem. ſcrup. duos, extracti ſpirituoſi

tuoſi ſecundi ſcrup. unum, foliorum exſiccatorum drachmas tres: extracti ſpirituoſi primi drachm. tres & ſem. extracti aquoſi ſecundi drachmas tres ſcrup. ſem. foliorum exſiccatorum drachm. tres ſcrup. ſem. Ergo thea ex particulis reſinoſis, gummoſis atque terreſtribus conſiſtit, quibus accedit parum olei eſſentialis atque expreſſi, illud ex theæ odore & aqua abſtractitia, hoc ex ſapore extracti ſpirituoſi ſecundi apparet. Adde nonnullas particulas ſalinas, toti regno vegetabili communes, quæ vero ad oculum demonſtrari non poſſunt. Viridis color ex particulis reſinoſis derivandus. Theæ, quæ Bohea, dicitur par eſt ratio, niſi quod propter correctiones in illa adhibitas, plus ſuppeditet extracti.

§. XLIX.

De Theæ collectione & præparatione.

Variis anni temporibus thea colligitur, nempe menſe Februario, Aprili, initio & fine Maji. Folia ſingula primo mane decerpuntur. Hæc in pulverem redigunt Japonenſes, & cum infuſo ſimul bibunt. In furnis ſuper laminas ferreas gauſapis ſcirpeis tectas leni calore eadem Chinenſes torrent. Folia calefacta manibus voluunt, & ſub hoc labore flabellis iſta refrigerantur. Hæc, theæ foliis nondum ſatis arefactis, interdum repetuntur. Torrefaciendo autem principium narcoticum a thea abigitur. Thea fuſca folio ad nigredinem vergente, Bohea dicta, teſte Doctore Cunninghamo a monte provinciæ Fokinenſis nomen accepit. Initio Martii collecta in umbra ſiccatur. Licentiatus Siegesbeckius non eſſe theam qualem natura exhibeat, inquit, ſed arte præparatam. In cacabis

ferreis

ferreis dein ſub agitatione torrent folia, tinctura quadam & odore roſaceo ante imbuta. Ejus nigredo a ferro, tinctura fuſca ab extracto addito & odor a roſis deſumuntur.

§. L.

Theæ ſpecies.

Præter diviſionem in theam viridem & theam fuſcam, ſeu boheam, thée bohé, tempus collectionis & foliorum conditio in varias theam diſtribuunt ſpecies, virtute & pretio multum a ſe invicem differentes. Optima eſt menſe Februario collecta & dicitur thea imperatoria Kayſer-Thee, Blumen-Thee, non quia flores theæ eſſet, ſed quia quaſi ipſe flos id eſt optima thea. Hæc ad nos non mittitur, quid quid etiam nonnulli homines contendant, ſed in ipſa Japonia centum Imperialibus una libra conſtat, potius in Japonenſium imperatoris & Magnatum uſum conſumitur. Quam metunt menſe Aprili vel Japonenſes ipſi retinent, vel nobis pro imperatoria vendunt. Quæ initio Maji colligitur, maxime ad Europæos transmittitur. Collectio ultima fine Maji inſtituta ignobilis eſt, quia folia ſine diſcrimine etiam adjectis ſtipitibus colliguntur; hujus Batavi libram unam paucis groſſis vel dimidia ſalviæ quantitate in China emunt. Japonenſium thea colore viridi vivaciori & foliis minoribus prædita eſt, ſed ad nos non mittitur. Chinenſium thea lurido colore & foliis majoribus gaudens, illâ, propter præparationem, præſtantior eſſe dicitur, & hujus quasdam ſpecies ad Europæos advehunt. Folia in ſummitate fruticis creſcentia ſpeciem nobiliſſimam

mam conſtituunt, quam thée-bing, Blumen-Thee, theam imperialem folio amplo, laxo appellant. Folia media dant thée-Hyſon, Batavis de alderbeſte grœne thée, thea viridis optima folio oblongo. Infima ſpecies eſt thêe ſinglo, ordinaire grœne thée, thea viridis folio minore. Theæ fuſcæ ſeu Boheæ hæ ſpecies inveniuntur: thea bohea ordinaria; thée-pecco, gryſe thée bœy vel thée buu mede vitte punten; thée-congo; thée cambo; & denique thée-chaucon, quæ in optimis habetur.

§. LI.

De ſignis bonæ theæ.

In virtute & præſtantia theæ dijudicanda, non ad nomina, perperam ſæpe & falſo impoſita, ſed ad ejus qualitates attendendum eſt. Thea autem viridis ſit bene curvata, colore viridi, foliis integris, ſiccis, odore fœnario ad violarum indolem accedente, ſapore amaricante & ſubadſtringente non tamen nauſeoſo, prædita, & viride exhibeat infuſum. Bohea fuſca ſit, foliis integris, ad nigredinem vergentibus, odorem ſpiret roſaceum, ſaporem præſtet ſubamaricantem & infuſum fuſcum ſaturatum.

§. LII.

De theæ adulteratione.

Nonſolum ceraſorum, & ruborum &c. foliis theam adulterare, ſed & folia jam extracta iterum immiſcere homines nequam ſolent. Dantur etiam qui theam in fœnum condunt, vel radices Ireos Florentinæ immiſcent, ad conciliandum odorem.

§. LIII.

De theæ uſu.

Theæ ad uſum aqua fervens infunditur, & ſic potus calidus paratur. Nonnulli ſaccharum, lac, cinnamomum, ſal, ut Tartari &c. addere ſolent. Aquæ impuræ, ſalſæ, vitriolaceæ, calcareæ, aluminoſæ, ſapore heterogeneo imbutæ ad hunc uſum non ſunt aptæ, deficiente autem meliori bis coquendæ ſunt. Cel. Bontekoë theæ uſum multis paraſangis extulit ut & Waldſchmidius. Diluit, reſolvit, abſtergit, diaphoreſin, diureſin, excretiones alvinas promovet; habet enim vim penetrantem & aperientem; hinc excretiones omnes augendo non ſinit cumulari ſordes, emunctoria cum tempore obſtructuras, morborumque chronicorum fundamenta jacturas; in ſoda, calculo, podagra, convulſionibus, & febribus levamen affert, inprimis exanthematibus placide provocandis, in morbis acutis, inſervit; modo aromata calida non ſint, ut vulgo fieri ſolet, immixta. De enumeratis virtutibus & alleganda noxa multum aquam calidam ſibi vindicare, vel me non monente, eſt clarum. In colica thea obeſſe dicitur, nec non poſt pinguia aſſumta. Ex abuſu diabetes, cacochymia, cachexia, chloroſis, ventriculi & inteſtinorum debilitas oriri poſſunt.

Obſ. In China cautum eſt legibus, ne quis divendat hanc herbam, niſi poſt certam ætatem ab exſiccationis tempore adeptam; alias enim ob reſtans principium narcoticum nocere ſolet.

§. LIV.

Theæ ſuccidaneæ variæ dantur ſpecies. Thea Romana eſt Botrys Ambroſioides Mexiocanna C. Bauhini. Gallorum Apalechine eſt herba Caſſina, e cujus ſucco potionem conficiunt in Florida. Theæ veræ etiam ſubſtituitur Veronica, Teucrium verum, Vitis idæa foliis ſubrotundis non crenatis, baccis rubris, folia Myrti Brabanticæ, Beton. Urtic. mort. Tuſſilag. Fragar. Agrimon. Euphraſ. Pyrol. Scabioſ. Paraliſ. Virg. aur. Clematid. Daphnoid. Gnaphalii montani, Ceraſ. Perſici, Rut. mur. Plantag. acut. Sanic. Hepatic. Branc. Urſin. Balſamin. fem. Meliſſ. Salv. Roriſm. Rubi roſæ folia aliis ſuccidaneis præferenda ſunt, quia herogeneo carent ſapore. Kempherus in amœnitatibus exoticis docet, ſi quis æmulum thea velit quærere, quærendum eſſe ex claſſe ſoporiferorum. *De thea ſuccidanea.*

§. LV.

Hæc de potulentis pertractaſſe pro ſcopo noſtro ſufficere videntur. Eorum abuſus omnino noxius eſt, quamvis ſint ſalutaria ipſa. Legitimus uſus neceſſitati, utilitati atque hilaritati inſervit. Ipſe ſubinde gaudia curis miſcere ſolebat Socrates, neque ſympoſia detrectabat; nullus igitur video, cur legitimus uſus nobis non æque ſit licitus! cujus inſtitutionem dediſſe juvat. Qui autem plura de hac materia legere cupit, ſcripta Medicorum Phyſico medica inprimis diætetica evolvat e. g. Cel. HOFFMANNI fundamenta Diæteticæ ex principiis Phyſico-Mechanicis &c. Cel. JUNCKERI conſpectum theoreticum. Cel. SCHULTZII *Concluſio.*

theſes

theſes de materia medica. D. NEVMANNI prælectiones chemicas. Illuſtr. HAMBERGERI elementa Phyſices, aliosque, qui de his doctrinis tradiderunt, autores, ex quibus ſpecialiores determinationes fluidorum atque potulentorum haurire poterit. Nos vero prò ſcopo noſtro ſatis de hac materia in medium attuliſſe credimus; hinc ut in proximi emolumentum cedat, optantes, labori noſtro imponimus

FINEM.